

В. О. Савош,
кандидат педагогічних наук, завідувач відділу фізико-математичних дисциплін ВППО

Про мету функціонування системи неперервної освіти та засоби формування вміння навчатися в ній

Розглянуто мету освіти як динамічне утворення, яке узгоджується з актуальним суспільним розвитком та свідчить про перспективи його прогресу. Розкрито суть компетентності навчання протягом життя в контексті мети початкової та повної загальної середньої освіти. Охарактеризовано вміння навчатися в системі неперервної освіти. Акцентовано увагу на спрямованості низки засобів, що є авторськими напрацюваннями. Розкрито процес створення траєкторії руху простором події, яка певним чином розгортається в формальній, інформальній та неформальній освіті під час проходження вчителями фізики курсів підвищення кваліфікації в закладі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: система неперервної освіти, компетентність, навчання протягом життя, вміння навчатися в системі неперервної освіти, тематичне ФІН-моделювання.

Savosh V. O. On the Purpose of Functioning of Continuous Education and Means of Formation of Study Skills in It.

The purpose of education as a dynamic entity what is coordinated with the actual social development and shows the prospects of its progress is examined. The essence of lifelong learning competence in the context of the goal of primary and complete secondary education is revealed. Study skills in the system of continuous education are characterized. The focus is on the orientation of a number of tools which are authors' works. The process of creation of the motion trajectory by the event space, which in a certain way unfolds in the formal and informal education during the passing of the advanced training courses by physics teachers at in-service teacher training institution, is disclosed.

Key words: system of continuous education, lcompetence, ifelong learning, study skills in the system of continuous education, thematic FIN simulation.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток суспільства потребує постійного розвитку його членів. У такому логічному поєднанні освіта постає запорукою розвитку суспільства та основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації. Оскільки освітні процеси, у першу чергу, визначаються метою, то вона, узгоджуючись із перспективним напрямом суспільного розвитку, зазнає відповідних уточнень та доповнень. Зазначене можна простежити, порівнявши мету освіти, яку зафіксовано в редакціях Закону України «Про освіту»:

– 1991 року [3] – метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня

народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями;

– 2017 року [4] – метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Загальна мета освіти набуває конкретизації [4] стосовно кожного зі складників освіти, зокрема дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої,

вищої освіти та освіти дорослих, у тому числі післядипломної.

Мета статті: розгляд системи неперервної освіти в контексті спрямованості мети її функціонування на формування компетентності навчання протягом життя, розкриття суті вміння навчатися в системі неперервної освіти й засобів його формування.

Виклад основного матеріалу. Перш за все наголосимо на тому, що 21 лютого 2018 року постановою Кабінету Міністрів України № 87 [1] затверджено Державний стандарт початкової освіти. У тексті документа засвідчено спрямованість освіти на формування низки компетентностей, серед яких особливої значущості набуває компетентність навчання протягом життя. З урахуванням мети початкової освіти (всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості) компетентністю навчання протягом життя стосовно першого рівня повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій, передбачено «опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі» [1, с. 2].

У статті 12 Закону України «Про освіту» [4] повну загальну середню освіту спрямовано на всебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання протягом життя, готова до свідомого життєвого вибору й самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Також зазначено, що досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Серед законодавчо утвердженої низки компетентностей акцентуємо увагу на компетентності навчання протягом життя.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [2] поняття «компетентність» витлумачено як набути в процесі навчання інтегровану здатність учня, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що

можуть цілісно реалізовуватися на практиці. З урахуванням змісту зазначеного трактування компетентність навчання протягом життя можна розглядати як інтегровану здатність людини до постійного навчання (організованого іншими) та самонавчання, що являє собою внутрішньо і зовнішньо задану діяльність із пізнання суспільно й індивідуально значущого нового. Компетентність навчання протягом життя є складним утворенням, що включає в себе різні структурні елементи, у тому числі вміння вчитися, навчатися в системі неперервної освіти, навчатися під час професійної діяльності, підтримувати активну розумову діяльність та самореалізовуватися в пізній дорослості.

У цій статті увагу акцентовано на розкритті суті вміння навчатися в системі неперервної освіти та на розгляді засобів його формування. Відповідно до авторського тлумачення вміння навчатися в системі неперервної освіти розглядається як здатність до усвідомлених, послідовних і сприятливих розвитку й саморозвитку дій, які підпорядковані певній меті, спрямовуються цілями, координуються рефлексією, реалізуються в процесі тематичного поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти із задіянням різних рівнів освіти або шляхом розгортання на одному з них. Уміння навчатися в системі неперервної освіти є складним утворенням, що включає в себе: групу вмінь з цілепокладання; групу вмінь із тематичного поєднання формальної, неформальної, інформальної освіти; групу вмінь з рефлексії.

Формування зазначених груп умінь як складників уміння навчатися в системі неперервної освіти здійснюється в процесі виконання трьох кластерів дій (поняттям «кластер» позначено об'єднання декількох дій на основі спільної мети їх здійснення):

- кластеру дій з цілепокладання (включає дії з визначення – усвідомлення – проблеми, формулювання мети майбутньої діяльності, усвідомлене визначення цілей та формулювання завдань, які сприятимуть розв'язанню проблеми);

- кластеру дій з моделювання процесу виконання завдання на основі тематичного поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти (об'єднує таку сукупність дій: дії з пригадування знань і вмінь, набутих у формальній освіті, використання яких слугуватиме виконанню завдання; дії з пригадування знань і вмінь, набутих у неформальній освіті, використання яких слугуватиме виконанню завдання; дії з пригадування знань і вмінь, набутих в інформальній освіті, використання яких слугуватиме виконанню завдання; дії з тематичного поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти;

дії з моделювання самонавчання і самовиховання на основі: визначення значущих орієнтирів процесу; встановлення часових проміжків, необхідних для здійснення руху від одного орієнтира до іншого; визначення способу здійснення контролю за процесом проходження кожного з орієнтирів);

– кластеру дій з рефлексії (включає в себе таку сукупність дій: дії зі встановлення відповідності сформульованих завдань наявним умовам; дії з самоконтролю – встановлення відповідності між досягнутим і запланованим; дії з вироблення рішення, спричиненого необхідністю внесення змін у змодельований процес; дії з самооцінки – з'ясування основ успіху; причин невдачі й допущених помилок).

До засобів формування вміння навчатися в системі неперервної освіти як складного утворення віднесено такі авторські напрацювання: навчальна модель «Система неперервної освіти» (рис. 1), навчальні моделі послідовного, паралельного, паралельно-послідовного впорядкування формальної, інформальної та неформальної освіти для здійснення тематичного ФІН-моделювання (рис. 2), бланки олімпіадного руху з різними кластерами дій (із цілепокладання; з моделювання процесу розв'язання проблеми на основі тематичного поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти; з рефлексії) для проведення кластерної навчально-тематичної олімпіади, макети сторінок друкованого засобу «Діадний щоденник» для здійснення самовиховання і самонавчання на основі фіксування актуальної й перспективних зон розгортання діади «розвиток – саморозвиток» та зміни меж цих зон із використанням діад «навчання – самонавчання», «виховання – самовиховання» [5; 6; 7].

Розглянемо більш предметно тематичне ФІН-моделювання [7] як засіб формування вміння навчатися в системі неперервної освіти. Аббревіатурою *ФІН* позначено види освіти, якими відповідно до статті 8 Закону України «Про освіту» [4] є формальна (Ф), інформальна (І) та неформальна (Н) освіти. Тематичним ФІН-моделюванням передбачено побудову моделі на основі тематичного поєднання формальної, інформальної та неформальної освіти відповідно до теми поставленого завдання або сформульованої проблеми.

У закладі післядипломної педагогічної освіти вчителі фізики залучаються до вправлення в здійсненні ФІН-моделювання. Цим процесом передбачено повідомлення проблеми, розв'язання якої ставало можливим лише на основі задіяння

знань, котрими можна оволодіти в формальній, інформальній та неформальній освіті. Приміром, аналіз змісту сформульованої проблеми засвідчує, що її розв'язання, по-перше, потребує оперування знаннями й уміннями, якими учні 10 класу оволодіватимуть під час опрацювання певного розділу навчальної програми; по-друге, виходить за межі шкільної програми й потребує додаткових знань і вмінь; по-третє, вибудовуватиметься на основі певного впорядкування формальної, інформальної та неформальної освіти, оскільки знання й уміння, які набуваються в процесі інформальної освіти, з одного боку, потребують підґрунтя, яке закладається в формальній освіті як результат оволодіння знаннями й уміннями, передбаченими фізичним компонентом освітньої галузі «Природознавство» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, а з іншого – слугують основою для формування знань і вмінь у процесі неформальної освіти.

Під час тематичного ФІН-моделювання вчителі фізики здійснюють такі дії: 1) вибір одного з декількох варіантів навчальних моделей упорядкування формальної, інформальної та неформальної освіти (рис. 2) або побудова власної моделі; 2) наповнення обраної (побудованої) моделі відповідним змістом.

Спілкування викладача закладу післядипломної педагогічної освіти з учителями фізики та останніх між собою спрямовується на виокремлення знань та вмінь, якими мають оволодіти десятикласники під час формальної освіти, щоб підготуватися до виконання поставленого завдання (розв'язання проблеми). Оскільки тематичним ФІН-моделюванням передбачено не відтворення знань і вмінь, якими мають оволодіти учні, а створення траєкторії руху простором події, яка певним чином розгортається в формальній, інформальній та неформальній освіті, то вчителі фізики вправляються у побудові цієї траєкторії.

Такому процесу має передувати: визначення значущих орієнтирів у формальній, інформальній та неформальній освіті; з'ясування способу їх проходження (паралельне, послідовне, паралельно-послідовне); встановлення часових проміжків, необхідних для здійснення руху від одного орієнтира до іншого; встановлення способу здійснення самоконтролю за процесом проходження орієнтирів.

Оскільки зміст завдання (проблеми) стосується певного розділу навчальної програми, то під час практичних занять складається перелік знань із цього розділу відповідно до спрямування

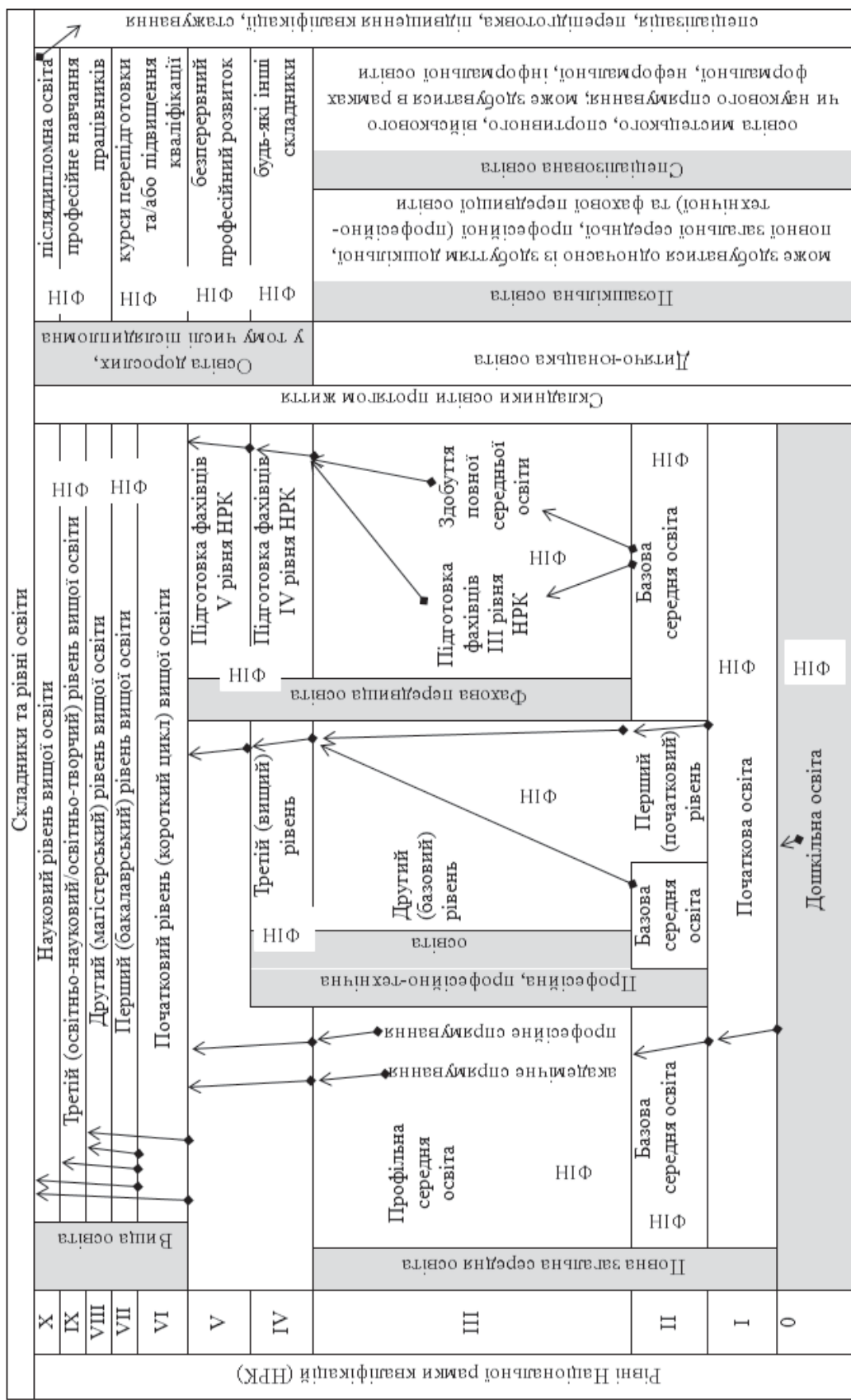

Рисунок 1. Навчальна модель «Система неперервної освіти».
(ФПН – поєднання формальної, інформальної та неформальної освіти)

формальної освіти. У подальшому складений перелік використовується для виокремлення тих понять, котрі слугують підґрунтям для виконання поставленого завдання (розв'язання проблеми). Ці поняття виконують роль значущих орієнтирів. Подальша робота спрямовується на встановлення часових проміжків, необхідних для здійснення руху від одного орієнтира до іншого, та на визначення способу здійснення самоконтролю за процесом проходження кожного з орієнтирів.

Після цього вчителі фізики визначають значущі орієнтири інформальної та неформальної освіти. Конкретизація значущих орієнтирів інформальної освіти здійснюється таким чином, щоб, оволодіваючи новими поняттями, учні здійснили поступ у напрямі виконання сформульованого завдання (розв'язання проблеми). Це набуває вияву в зазначенні джерел, які потрібно самостійно опрацювати, або у визначенні низки завдань чи задач, зміст яких дібрано на основі поступового ускладнення й «демонстрування» учням способу здійснення окремих дій, які є складниками іншого процесу – виконання поставленого завдання (розв'язання проблеми). Щодо значущих орієнтирів неформальної освіти, то вчителі фізики передбачають консультацію, якій передуює складання учнем низки запитань, отримання відповіді на які слугувало б завершненню процесу розв'язання завдання (вирішення проблеми).

Після вправління у визначенні значущих орієнтирів інформальної та неформальної освіти, співвіднесенні їх з відповідними часовими проміжками, необхідними для здійснення руху від одного орієнтира до іншого, та зі способом

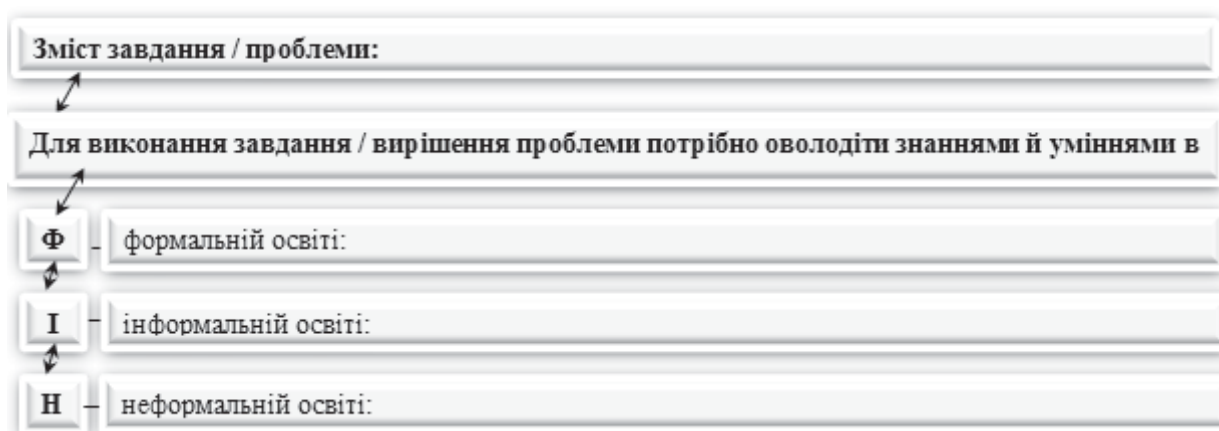
здійснення самоконтролю за процесом проходження кожного з орієнтирів вчителі фізики оформлюють результат тематичного ФІН-моделювання у вигляді моделі й презентують доробки під час проведення практичних занять.

Висновки. Компетентність навчання протягом життя – це інтегрована здатність людини до постійного навчання (організованого іншими) та самонавчання, що являє собою внутрішню і зовнішню задану діяльність із пізнання суспільно й індивідуально значущого нового. Ця компетентність є складним утворенням, що включає в себе різні структурні елементи, у тому числі вміння вчитися, навчатися в системі неперервної освіти, уміння навчатися під час професійної діяльності, підтримувати активну розумову діяльність та самореалізовуватися в пізній дорослості.

Уміння навчатися в системі неперервної освіти як структурний елемент компетентності навчання протягом життя виявляється в здатності до усвідомлених, послідовних і сприятливих розвитку й саморозвитку дій, які підпорядковані певній меті, спрямовуються цілями, координуються рефлексією, реалізуються в процесі тематичного поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти із задіянням різних рівнів освіти або шляхом розгортання на одному з них.

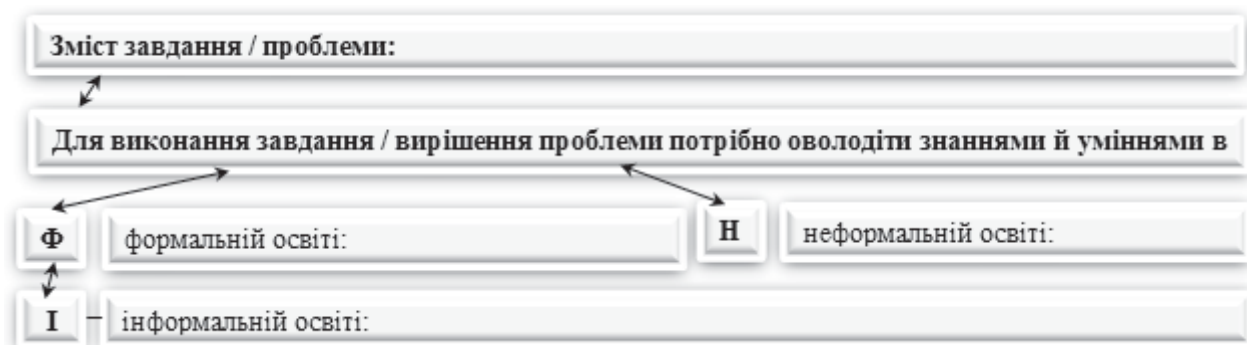
Уміння навчатися в системі неперервної освіти є складним утворенням, що включає: групу вмінь із цілепокладання; групу вмінь із тематичного поєднання формальної, неформальної, інформальної освіти; групу вмінь із рефлексії.

Навчальна модель послідовного упорядкування формальної, інформальної та неформальної освіти в процесі тематичного ФІН-моделювання

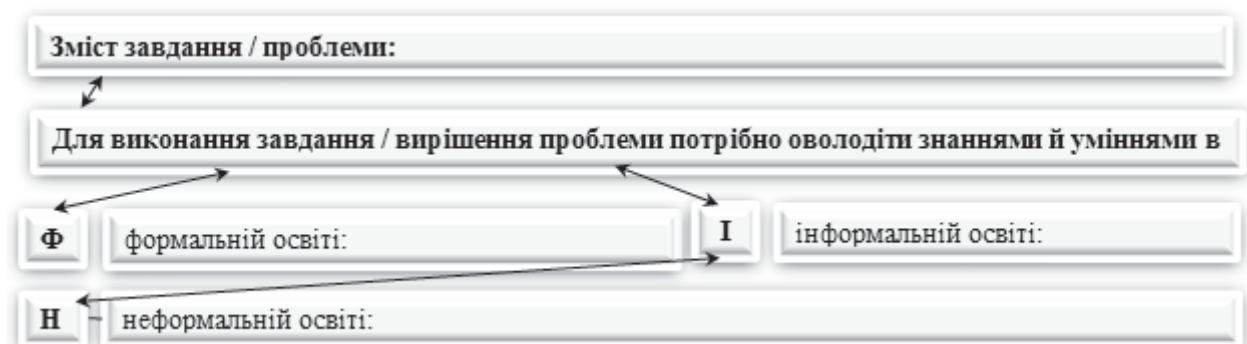

Наукові публікації

Навчальна модель паралельного упорядкування формальної і неформальної освіти та послідовного – інформальної освіти в процесі тематичного ФІН-моделювання

Навчальна модель паралельного упорядкування формальної й інформальної освіти та послідовного – неформальної освіти в процесі тематичного ФІН-моделювання

Навчальна модель паралельного упорядкування формальної, інформальної та неформальної освіти в процесі тематичного ФІН-моделювання

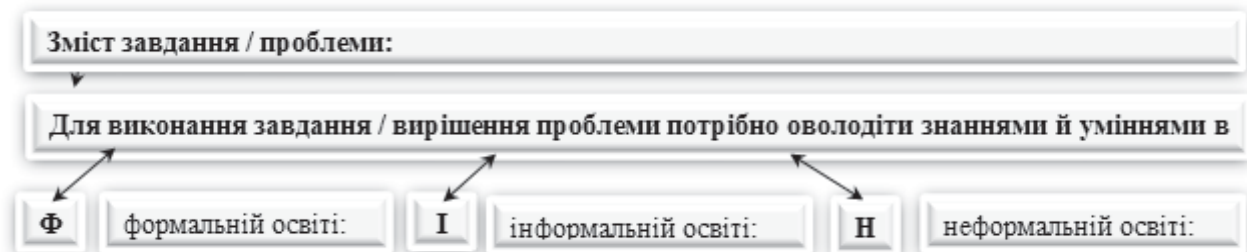

Рисунок 2. Варіанти навчальних моделей упорядкування формальної, інформальної та неформальної освіти в процесі тематичного ФІН-моделювання

Література

1. Державний стандарт початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392.
3. Закон України «Про освіту». *Урядовий кур'єр*. 1991. № 34.
4. Закон України «Про освіту». *Урядовий кур'єр*. 2017. № 186.
5. Савош В. О. Діадний базис розгляду феномену «система неперервної освіти»: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 220 с.
6. Савош В. О. Методичні рекомендації з розвитку готовності вчителів фізики до формування в старшокласників уміння навчатися в системі неперервної освіти: посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 120 с.
7. Савош В. О. Уміння навчатися в системі неперервної освіти: теорія і практика: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 100 с.